

ԱԿՕՍ

Թ Ի Ի 9 5 3 • 8 Օ Գ Ո Ս Տ Ո Ս 2 0 1 4

Ղարաբաղի համար դժուար օրեր

Անդրկովկասի թարախութած վերքերն Լեռնային Ղարաբաղի հակամար- պութեան հարցին մէջ, 1994 թուին ընդուն- ւած հրադադարէն ի վեր չբեանտւած մեծու- թեամբ պրկուածութին մը կ’ապրուի։ 31 Յուլիսին սկսող սահմանի խախտումներով, ըստ պաշտօնական աղբիւրներէ քրուած քեղեկութեանց, Արքալէճանի բանակէն 15, իսկ Հայաստանի բանակէն 5 զինուորներ մահացած են։ Այսուհանդերձ, մինչեւ հրա- դադարի հաստատուիլը, 6 քարի շարու- նակուող պատերազմի ընթացքին աւելի քան 30 հազար հոգիի մահացած ըլլալը, նաեւ հակառակ 20 քարիէ ի վեր շարու- նակուող հրադադարին, քեական սահմա- նային խախտումներ քեղի ունեցած ըլլա-

լը եւ երկու երկիրներէն հասած լուրերը, թէ՛ վերջին պրկուածութեան պատճառը եւ թէ մահացած զինուորներու թիւը կողմնա- կալ լուրեր ըլլալով կը մնան, ըստ որու.- Հայկական աղբիւրներու համաձայն Հայաստանէն 5, Արքալէճանէն ալ 25 զինուորներ մահացած են։ Իսկ Արքալէ- ճանական աղբիւրներն ալ այդ թիւերը կու քան 17 Հայ եւ 13 Ազէրի զինուոր ըլլալով։ Միւս կողմէ Ղարաքաղ-Արքալէճան սահմանի հայկական Չինարի, Մոսկեվան, Այգեպար եւ Ներքին Կարմրաղբիւր գի- դերու բնակիչներն ալ, ըստ «Սիմլի-Նէթ»ի թղթակից Թաթուլ Յակոբեանի հաղոր- դագրութեան, Արքալէճանէն արձակուած կրակոցներու պատճառաւ երկար ժամանա-

կէ ի վեր վրանգի ենթակայ են, եւ Հայաս- տանի հոորիրդարանի մէջ քանի մը օրէ ի վեր սահմանամերձ այս գիւղերու բնակիչ- ներուն Հայաստանի մէջ ապահով վայր մը քեղաքիոխուելու հարցը կը խօսուի։

Ըստ Հայաստանի վարչապետ Յովիկ Աբրահամեանի եւ Ռուսիոյ Թաշնակցու- թեան Արքարքին Յարաբերութեան նախարար Մերկէյ Լաւրովի յայտարարութեան, Փութին երկու երկիրներու նախագահներուն հեք պիքի քեանակցի Ռուսիոյ Մոչի քաղաքի հանդիպման ընթացքին։

Շաբթուան ընթացքին շարունակուող Ղարաքաղի հակամարքութեան վերաքե- րեալ այլեւայլ կեդրոններէ եւ միջազգային շրջանակներէ, եկած հակազդեցութիւններուն

Պատրիարքական Ընդհ. Փոխանորդը այցելեց Ատրեամանի Համայնքին

Պատրիարքական Ընդհանուր Փոխանորդ Տ. Արամ Ս. Արքեպս. Աթէշեան 4 Օգոստոս 2014, եր- կուշաբթի առաւօտ Ատրեաման մեկնեցաւ իր հետ ունենալով ՔաշՏթացի Սատրք Պաբըըճողլուն։ Սրբազան Հայրը, այս այցելութեամբ մէկտեղուելու առիթը ունեցաւ Ատրեամանի Հայ Համայնքի անդամներու հետ, անոնց վերլիչեցնելով, որ իրենք արդէն իսկ Համայնքի անդամներն են եւ բնական իրաւունքը ունին ուսանելու Համայնքային վարժարաններու մէջ։ Եօթը աշակերտներու ընտանիք- ները քաքաբ յայտնեցին իրենց զաւակները ուղարկել Համայնքային վարժարաններ։ Աշակերտներէն չորսը պիտի ուսանին Գալֆահան Տան, մին՝ Գարակէօզեան Տան, իսկ երկուքը՝ Ս. Խաչ Լիսէի մէջ։ Համայնքի անդամները ուրախութիւն յայտնեցին իրենց նկատմամբ ցուցաբերուած հետաքրքրու- թեան համար։ Սրբազան Հայրը շնորհակալութիւն յայտնեց ընծայուած ջերմ ընդունելութեան համար եւ երեքշաբթի ժամը 12.00-ին վերադարձաւ քաղաքս։

Դրօշակն ու իր իմաստը

Հայաշատ Փանկալթը, Գուրթու- Հլուշ եւ Ֆերիդիւլ թաղերու որոշ տարեքը անց հայերուն համար անմո- տանալի դէմք մըն էր «Շահանէ» ծա- դարանի տէր պըն. Շահան Գաւաֆեանը։ Բախտը ունեցալ մօտ 14 տարիներ իր բարի դրացնութիւնը վաշիկելու, քանի որ կ’աշխատէի նոյն շէնքի «Պիլիմ» տարբալուծարանը։ Մեր աշխատան- քի եկած ժամանակ ինք արդէն բացած կ’ըլլար ծաղարանը եւ մեզմէ հոք կը զարդեցնէր աշխատանքային օրը։ Պըն. Շահանի կեանքի միապաղաղութիւնը քարատողը իր ընկերներն էին։ Իեր- ձակ Կարալիւր, «Մէջէճի» Շահանը եւ դեռ մի քանի տարեցներ, համարեան ամէն երեկոյ կը հանդիպէին իր մօտ, շաղակրատելու։

Ցանկարձ նկատեցինք անսովոր երե- ւոյթ մը։ Լուսամուտէն կը տեսնէինք, որ պըն. Շահան եւ իր ընկերները թաք- սի մը առած կը հեռանան ու կէս ժամ վերջ ալ կը վերադառնան։ Եւ այս բանը կը կրկնուի քանի մը անգամ։ Որդին Արշաժ պարզեց այս կարճատեւ ճամ- բորդութիւններու գաղտնիքը՝ «Իրօ- շակը տեսնելու կ’երթան» ըսելով։

Թուրքիոյ այդ շրջանի նախագահ Թուրկութ Էօզալի նախաձեռնութեամբ հիմնուած էր Սեւ Մովեան երկիրեւ- բու Տնտեսական Համագործակցութեան կազմակերպութիւնը, որուն անդամ էր նաեւ նորանկախ Հայաստանի Հանրա- պետութիւնը։

Կազմակերպութեան մօտակայ «Շե- բեթըն» պանդոկի մէջ կապալած հա- մագումարի առթիւ ալ դրան մուտքին պարզուած էին բոլոր անդամ երկիրեւ- բու դրօշակները, ի մէջ այլոց նաեւ Հա- յաստանի Հանրապետութեան խորհրդա- նշան՝ եռագոյնը։ Մեր տարեց բարեկամ- ները օրը քանի մը անգամ կ’երթային պանդոկին մօտ, կը դիտէին կարմիր, կապոյտ, ծիրանագոյն ծածանող դրօ- շակը ու ապրած օրերուն քառք տալով կը վերադառնային ծաղարան։

Իրենց այդ նուիրական զգացու- մին վկայելով, կը մտաբերէինք աւագ սերունդէ մեզի հարազատ բազմաթիւ սիրելիներ, որոնց կեանքը չէր բաւած նման պարծանք մը վայելելու։ Եւ հա- սանք մեր օրերուն։ Թեքթի այս թիւի էջերուն մէջ ընթերցողը կը հանդիպի նաեւ Մնձուրի քառատունի առթիւ մեր տպաւորութիւններուն։ Տէքսիմէն ցո- լացող վստ պատուիրը չպարտիւրու մտա- հողութեամբ խուսափած էի այս նիւթը այդ գրութեան մէջ արձարելէ։ Բայց այս սիւնակը՝ որ կը կընէ «Մենք ու Մե- րոնք» խորագիրը, արդէն հարթակն է մեր աչքի գերանը տեսնելու, նախ քան ուրիշներու աչքի քուշը։

Ուրեմն խոստովանիմ որ Մնձուր քառատունին Հայաստանը ներկայա- ցնելու նպատակաւ հրաւիրուած խումբը չկրցաւ արգարացնել իրմէ ակնկալուա- ծը։ Անոնք զանազան վայրերու մէջ գուռնայի ու թմբուկի նուագակցու- թեամբ ներկայացուցին համարեա նոյն կշռոյթով քրտական ժողովրդական պա- րեր, որոնք կապ չունէին ոչ մեր բե- մականացուած արդի պարարուեստի եւ ո՛չ ալ ազգագրական պարի դպրո- ցին հետ։ Ուրեմն խումբի տղաները իրենց արուեստին մէջ բացակայող ազ- գայնականութիւնը քորձեցին հաստա- տել տեղիւնանտեղի ճօճած եռագոյնի միջոցաւ։

Մեր ապրած երկրին մէջ յաճախ սկանառես եղած ենք խուլիկանու- թիւնը դրօշակով պսակելու երեւոյթնե- բուն։ Յուալի է նման մարմաջի Հա- յաստանի երիտասարդութեան մէջ ալ յայտնուելուն վկայել։ Արգարութեան համար ըսենք, թէ այս թիւրիմացու- թիւնը սահմանուած չէ Տէքսիմ եկած պարախումբով։ Հայաստանի արդի քիօի երգիչներն ալ իրենց արուեստի մակար- դակով, երբ չեն յաջողիր կը դիմեն դրօ- շակով ոգեւորութիւն գոյացնելու աման եղանակին, անարգելով ազգային կա- բեւորագոյն սրբութիւնը։

Վստահ եմ որ պըն. Շահան այս պատկերը տեսնելով չէր զգար այն հպարտութիւնը, ինչ որ պարգեւեց «Շեբեթըն»ի ձողին վրայ ծածանող եռագոյնը։

pakrates@yahoo.com

Տէքսիմ-Մնձուրի ԺԴ. Փառաքօնը

ԲԱԳՐԱՏ ԷՍԴՈՒԳԵԱՆ

pakrates@yahoo.com

30 Յուլիս Չորեքշաբթի, Շիշլիի քաղաքա- պետարանէն Տէքսիմ Հայոց Հայրե- նակցական միութեան ապահոված հանրա- շարժով կը մեկնինք Պոլսէն դէպի Տէքսիմ։ Փառաքօնը շար երկար քարիներ պետու- թեան, կամ աւելի ճիշդ պետական բա- նակին ծանր լուծին դիմադրելու եւ այս քարաձքի ազապարտէնց կամքը դրսեւորե- լու յաղթական խորիրդանշանը եղած է միաժամանակ։

Մօքաւորապէս 18 ժամ ճամբորդելէ երք մեր հանրաշարժը կանգ առաւ «Քա- լան» կրթական հասարաքութեան առշկանց ննջարանի առջեւ։ Նոյն քեղը մեզմէ առաջ ժամանած էին Հայաստանի «Կարին» պա- րային համոյթը, Կինսարքաղրիչ Քեազըմ Կինքողանի նկարահանման խումբը, Տէքսի- մի հայոց նախկին եւ այժմու արեւնապեր- ներ Միհրան Փրկիչ Կիւլթէքին եւ Իսմաիլ Ըճեմ Հալավուրդ եւ դեռ ուրիշներ։

Տէքսիմ հրապօրիչ է երկիրը շրջապալող սէգ լեռներով, որոնց ամէն մէկը ունին իրենց յաքուկ անունները, առասպելները եւ սրբու- թիւնները։ Այսքեղ ոչ միայն լեռները, այլ ջուրի ակերը կամ եթէ ոչ բոլորը, բայց որոշ ծառեր սրբավայր կը համարուին։ Տե- դացի ժողովուրդը անոնց համար ունի յա- քուկ քումար եւ ճշդուած օրերուն այցելու- թիւններ կը կատարէ, մաքաղ կը գոհէ եւ մոմավառութեամբ կ’աղօթէ։ Անշուշտ այս երեւոյթը դժուար հասկնալի, նոյնիսկ այ- պանելի է իսլամներու կողմէ, որոնք քեր- սիմցիները կը մեղադրեն հեթանսութեամբ։ Իսկ նոյն Տէքսիմը մեզ հայերու համար քակախն ունի յաքուկ աղօթավայրեր....։

Տեղաւորուեցանք մեզի քրամադրուած

սենեակները, նախաճաշեցինք ու ապա, առաջին առթիւ ուղղուեցանք Խոզաթ գի- դաքաղաքի քիորքի գիւղը՝ Էրկէն կամ Էր- կան, ուր մնացած է աւերուած հայկական գեղեցիկ եկեղեցւոյ մը քիւտալը։ Մեր ուշադրութիւնը կը գրաւէ եկեղեցիի նախին մէջ քեղադրուած ցեմէնքով շիրմաքարը։ Խաչակնքուած ու թուարկուած 1953-1965։ Մեզի ուղեկցող հովիւը կը վկայէ թէ այս շիրմին քակ պառկողին հարազաքները գազած են, բայց դեռ հայ ընքանիքներ կ’ապրին Էրկէնի մէջ։

Մնձուրի քառաքօնի բերմամբ ամէն քեղ անսովոր եռուղեւ կը քիրէ։ Պաք- րասքութիւններու կաքարուած ժամերուն քեղի կ’ունենան բանէլներ, որոնց կարեւոր մէկ մասը ձօնուած է Տէքսիմի բնապահ- պանման եւ քարաձքաշրջանի քիորդ լե- գուին՝ Զազայերէնին անհեքացման դէմ պայքարի։ Այս երկու հարցերը Տէքսիմցին իր ինքնութեան բաղադրիչները կը հա- մարէ, այդ իսկ պաքճառաւ ալ խիստ նա- խանձախնդիր է անոնց նկաքմամբ։ Ջեր- մակելկորակայանները թէ՛ կը սպառնան Մնձուր գեքի ապազային եւ թէ գոյացած արուեսքական աւազաններու քակ կը մնան բազմաթիւ սրբավայրեր։ Հիմնական քիո- քիոխութեան կ’ենթաքկուի քարաձքի աշ- խարհագրական դիրքը։ Թուրքիոյ հանրա- պետութեան հիմնաքկութեան քանանմակին կառուցուած երկաթուղին ալ, քիոխանակ քա- րաձքաշրջանի քնքետեական զարգացման նպասքելու, գորամասերու արագ քեղաքիոխ- ման ծառայելով մեծ կորուստներու պաքճառ հարձաւ 1938-ի յարձակման նախօրեակին։ Ինչպէս ծանօթ է, այդ յարձակումը ունէր հայոց մեծ եղեռնի շարունակութեան բնոյթ եւ ի դէմ Թուրքիոյ պաշքոնական պաք- մութեան «Տէքսիմի ապաքամքութիւն» կո-

չումին, այսօր կը նշուի իբրեւ Տէքսիմի ցե- դապանութիւն։

Տէքսիմի Հայոց Հայրենակցական Միու- թիւնը, իր հիմնաքկութենէն ցայսօր ամէն քարի Հայաստանէն խումբեր հրաիլքելով մաս կը կազմէ քառաքօնին։ Այս քարի «Կարին» պարային համոյթը եւ Փքանա- հայ երիքասարդներու հիմնած «Կուլեքիով Մեծ Պազար» եքաժշքական միաւորումը պանձացուցին հայ մշակոյթը Տէքսիմի մէջ։ Անոնք բացի Տէքսիմի կեդրոնական միջոցա- ռումէն, երոյթներ ունեցան նաեւ Խոզաթի, Մազկերքի, Օվաճըքի մէջ։

Շորքա անուն գիւղ մը

Սակայն այդ բոլորին մէջ արքակարգօ- րէն ցայտուն եւ եզակի դարձաւ Մազկերքի հայկական Շորքա գիւղի խրախճանքը, ուր երբ ծանօթացանք գիւղի բնակիչնե- բուն հեք, պարզուեցաւ, թէ ամբողջ գիւղը հայերէ կը բաղկանայ, որոնց մէկ մասը հպարքութեամբ կը յայքնէ այդ քարկա- նելութիւնը, իսկ մէկ մասն ալ կը գոհանայ «Հայրս հայ է» կամ «Պապս հայ է» ըսելով։

Գիւղի հրապարակին վրայ երբ ոռջ ժո- ղովուրդը շուրջպար էր բռնած, գիւղի կա- նայք ալ խորոված միտով ու սիւետով պաք- րասքուած Տէքսիմի խոհանոցին յաքուկ ճաշեր կը սպասարկէին ներկաներուն։ Ահա

ԼՈՒԻՍԿԱՆՆԵՐ՝ ՊԵՐՏ ԱՐԿՊԵՆՍ

Մարութայ Սարի վրայ դարադարձ մը

ՍԱՐԳԻՍ ՍԵՐՈՎԱԲԱՆ

sseropyan@agos.com.tr

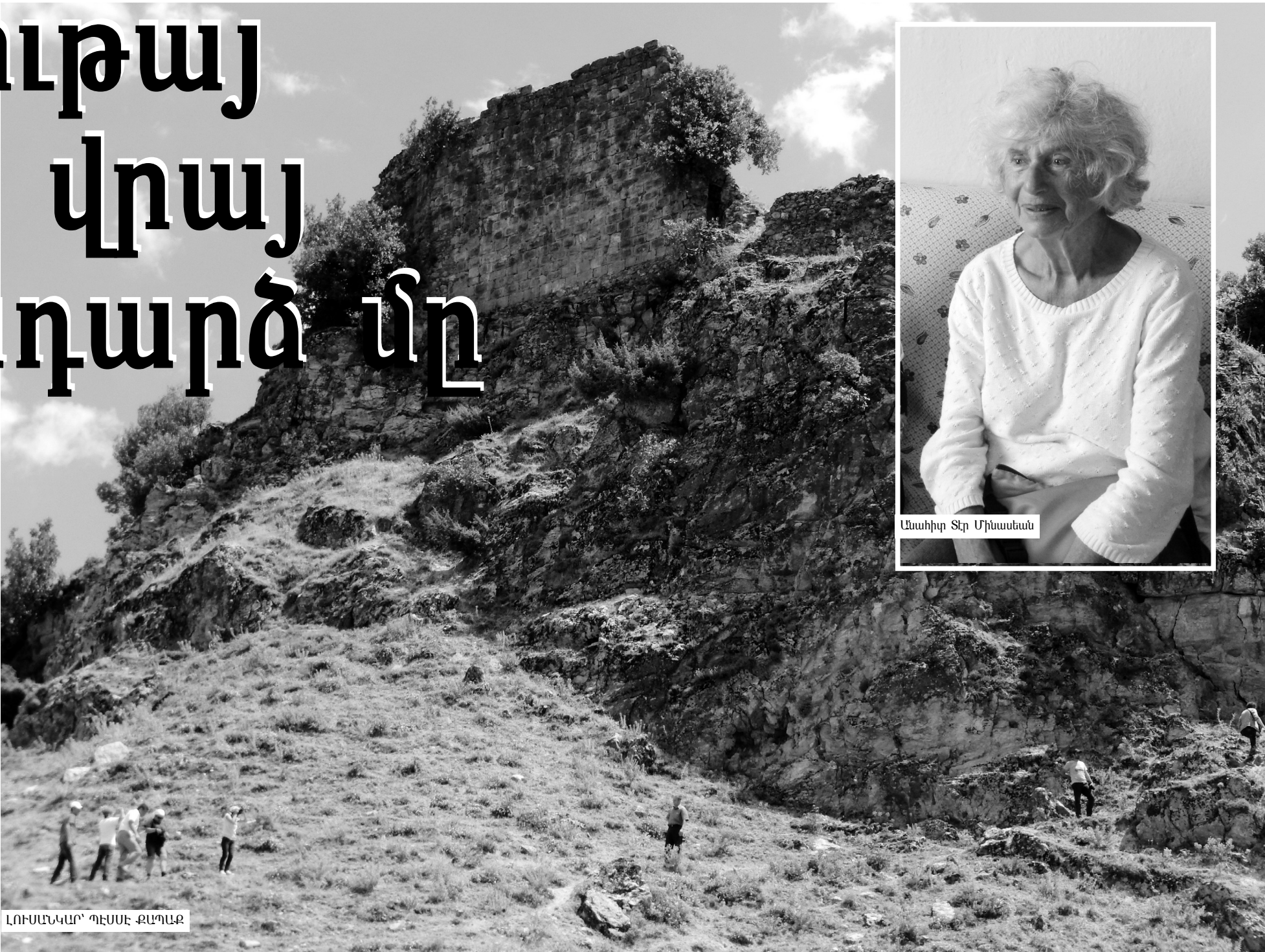
Հայոց հնագոյն ծննդավայրերէն Մուշին, այլ խօսքով Տարօն գաւառին ու յարկապէս Սասնայ լեռնաշխարհին փոքր ի շարքէ ծանօթ եղողներ, այս խորագիրէն կրնան հերեցնել թէ ինչ կրնայ ըլլալ մեր նիւթը, բայց եւ այնպէս Ասահիպ Տէր Մի-նասեանն ու զաւակները՝ Վահէն եւ Արաւմը, երեքն ալ Փարիզ ծնած-մեծցած, ինչ նպատակ կրնային հետապնդել Սասնոյ լեռներուն մէջ, ինչ կը փնտռէին Մարութայ սարին գլուխը...

Այս մասին սակայն, նախ եւ առաջ սրիպուած եմ կարգ մը հակիրճ, բայց անհրաժեշտ րեղեկութիւններ համառօտելի.

Նախ մի քիչ աշխարհագրութիւն

Դեռ մինչեւ Ի. դարու 40-50-ական տարիները մեր վարժարաններու քարտէսներուն եւ աթլասներուն մէջ, Ասպրողտի արեւելեան մասին վրայ գրուած էր՝ «Արմենիա»: Աւելի վերջ Կրթական Նախարարութեան քննիչներ դպրոցներէն մէկիկ մէկիկ հաւաքեցին «Ազգային միասնականութեան դէմ, պառակրիչ» այդ քարտէսները: Այն ժամանակ հայերը ոչ գիտակցութիւնը ունէին, ոչ ալ քաջութիւնը, յիշեցնելու համար Թուրք ազգայինճիւղներուն, որ աշխարհագրական այդ անունը կը փրուէր «այդ հողերուն վրայ այդ ժողովուրդը ապրած ըլլալուն համար»: Մենք այդ բոլորը սորվեցանք մեր մեծերուն պետութեան վախճով օճախներու մէջ վառածներու մնացորդներէն, մեր կարդալու հնարաւորութիւն զբաժ հայերէն գիրքերէն... Արկէ դուրս 70-80 տարի մեզի ինչ որ սորվեցուցին, պետական-պաշտօնական շինձու պատմութիւնն էր:

Մենք սորվեցանք նաեւ, որ Արմենիա կոչեալ այդ աշխարհը կը բաժնուէր Մեծ Հայք, Փոքր Հայք, Առաջին Հայք, Չորրորդ

ԼՈՒՍԵՆԿԱՐ՝ ՊԷՍԷ ԲԵՊԱԲ

Հայք ու նման գաւառներու: Անոնցմէ Մեծ Հայքը կ'ընդգրկէր Եփրատի, եւ Արաքսի վերին հոսանքներու շուրջի քաղաքները, Անդրկովկասը եւ դեռ ահագին հողեր ի մէջ այլոց Մուշն ու Սասունը: Այս բոլորը պատմական Հայաստանի մաս կազմելով հանդերձ Հռոմի, Պարսկաստանի Բիւզանդիոյ նման մեծ ու հզօր երկիրներու սահմաններուն մէջ կը հաշուուէին ընդհանրապէս:

Ապա ճանչնա՞ք Ասահիպ Տէր Մինասեանը

Այս հակիրճ մուտքէն ետք կրնանք այլեւ միջամուխ ըլլալ մեր այսօրուան նիւթին, այսինքն Փրոֆ. Ասահիպ Տէր Մինասեանին ու անոր դէպի Մարաթուկ կատարած ուխտի այցելութեան:

Մեր շարերուն ծանօթ է Ասահիպ Տէր Մինասեանի անունը: Ան Սորպոնի մէջ կը դասախօսէ ռուսաց պատմութիւն, միջազգային յարաբերութեանց ու նաեւ հայոց պատմութեան նման նիւթեր, գրած է նաեւ բազմաթիւ գիրքեր, որոնցմէ մին թրքերէնի ալ թարգմանուեցաւ:

Բայց մենք քիչ մըն ալ ծանօթանանք իր ընտանեկան պարագաներուն: Տէր Մինասեանի կեսարայրը՝ Ռուբէն Տէր Մինասեան դաշնակցական կոսակցութեան աւանկարդ մքաւորականներէն էր ու ծանօթ՝ «Հայ յեղափոխականի մը յիշատակները» անուն ութնհարորեակով: Այս գործով ան մանրակրկիտ պրպարած է տեղոյն վրայ ամբողջ արեւմտեան Հայաստանը, երկու հարոր յարկացնելով Տարօնի աշխարհին:

Իսկ Ասահիպի մեծ հայրն է Մշոյ Տարակ գրչանունով ծանօթ Գեղամ Տէր Կարապետեանը: Ան բոլոր շրջաններուն Մշոյ երեսփոխան եղած եւ Տարօնի աշխարհէն ուրիշ բանի վրայ մտածած անգամ չէ: Գեղամ Տէր Կարապետեան ամուսնացած է Կիլիկիայ անուն առեւանգուած հայուհիի մը հետ: Կիլիս անուանուած որբուհին իր հօրեղբօր՝ Ռէս Միրոյի Տարօնի դաշտի հարս գիւղի փունէն առեւանգուած է, Մուսա Բէկ անուն խէնէշի մը կողմէ :

ԺԹ. դարուն հայկական բարենորոգումներուն շրջանին պարպահած դէպքը արձագանգած է մինչեւ Սուլթանի, եւ Մուսա Բէկ Կիլիս վերադարձնելէ ետք միջոց մըն ալ բանտարկուած է Պոլսոյ մէջ:

Կիլիկիայի եւ Մշոյ Գեղամի միակ

դուստրը Արմենուի Գեւորեան ալ ծանօթ անուն է իբրեւ Մշոյ երգերու հաւաքարար, երգիչ-մեկնաբան եւ հրապարակիչ:

Դար մը ապրած Արմենուի Գեւորեանի դուստրն է ահա Ասահիպ Տէր Մինասեանը, որ երեք տարի առաջ առաջնորդած էի դէպի Տարօն, ու շնորհիւ Պէսէ Բապաքի անձնական ջանքերուն, հիւրընկալած էինք խարս գիւղի Ռէս Միրոյի փունը, ուրկէ առեւանգուած էր մեծ մայրը՝ Կիլիկիայը:

Այս «հակիրճ» մուտքէն ետք այլեւս խօսքը կու տանք Պէսէին, որ առաջնորդեց Ասահիպ Տէր Մինասեանը Սասուն աշխարհ, Մարաթուկ Սարի եայլան, Բիւրշէք, ապա ուխտագնացութեան «Բարձր Ասուածաժին» եայլն:

Վերջին Վարդավառի հարիւրամեակը

ՊԷՍԷ ԲԵՊԱԲ

bessebak@hotmail.com

Կիլիկիայի թողը՝ Ասահիպ Տէր Մինասեան, Մուշէն վերջ, այս տարուայ՝ 2014 թուի Վարդավառին կ'ուզէր Պաթման գալ, Մարութայ Սարի գլխին Ս. Աստուածածին եկեղեցին ուխտի երթալ եւ եթէ չկարենայ ուրքով բարձրանալ, Բիւրշէքի եայլան սպասել իբր ուխտաւոր...

Որքան որ ջանացի հրաժարեցնել, կարծես ինք աւելի կը խրախուսուէր.- «Ամէն ինչ աչքս առած եմ, պիտի գամ, փղաքս ալ կ'ուզեն միասին գալ»:

Ան գիտէր որ վերջին մեծ ուխտագնացութիւնը եղած էր 1914 թուի Վարդավառին. եւ ուրեմն, այդ փոսակապարութեան դարադարձը կ'ուզէր փոսել նոյն տեղը, նոյն Վարդավառի օրը:

Սասունը հանրութեան ծանօթացնելու համար մեծ ջանք թափող Պէհճէթ Չիֆճի երբ լսեց, որ Կիլիկիայի թողը՝ Ասահիպ Տէր Մինասեան կը փափաքի Սասուն այցելութիւն տալ, արդէն Պայրամը, Արանկուրդը մոռցաւ եւ մեր խումբին միասալ որոշեց, եւ աւելին մեզմէ օր մը առաջ Պաթման ժամանող Ասահիպ Տէր Մինասեանն ու երկու զաւակները հիւրասիրեց Հասարէլէփի մէջ:

Դէպի Զուխրակ գլուխ Մարաթուկ

Մեր մինիպիսը Մարաթուկի փէշերէն մազցնելու ժամանակ, օճապրոյր ճանապարհին ու անդունդներուն այնքան մօտէն անցնող անիւներն ի տես մենք լեղապարտաւ երբ կը բացգաւեցէիք, Տիկին Ասահիպը ոչ մի վախ ու դողի արտայայտութիւն ցոյց կու տար. հիմա կը խորհիմ, որ պապներէն ժառանգած քաջութեան ոգիին շնորհիւ այդ տարիքին այդքան անվախ էր:

«Բայց խնդրեմ ալ թողէք սա րիկիներ, մտերիմ ըլլանք իրարու հանդէպ, անունս Ասահիպ է» երբ ըսաւ, մենք ալ որոշեցինք զինքը կանչել Ասահիպ մայրիկ:

Յերեկուան մօտ կը հասնինք եայլա: Անպաշ քարերով հիւսուած պատերը կերպնկալով, խորներով ու խսիրներով ծածկուած արիշները տեսնող Ասահիպ մայրիկը երկար դիպեց այդ բոլորը ու կարծես ինքն իրեն խորհրդաւծեց.- «Տիշդ մօրս պատմածին պէս է»:

Պաթմանի փաքը մեզ մոռցուցած էր լերան ցուրտը, մոռցած էինք հասար հագուստներն ու պարսպապրուելու պիտանի օթոցները: Բայց Կողակ եւ Բիւրշէք գիւղացիներ իրենց արիշներէն բերելով մեզի փունի բաւականաչափ օթոցներ, վերմակներ եւ ծածկոցներ:

Ասահիպը եայլայի օթոցներուն տակ թողւով, մենք՝ Արամն ու Վահէն ալ միասին խումբով մը կ'երթանք Զուխրակ գլուխ Մարաթուկի Շէս Պագիթ կոչուած երկրորդ գագաթին հետ ծանօթանալու:

Ճանապարհին կը բացադրեմ որ տեղացի բոլոր ազգերը կը հաւաքան այս լեռան իւրականութեան եւ այս կողմերը մարդիկ Մարաթուկի անունով կ'երդնուն, ու մինչեւ իսկ լեռան գագաթին երեսացած վայրերը իրենց բնական կարիքներն անգամ չեն տեսներ: Այս կողմերը ձոր մը կայ, ուր կը պատմեն թէ ջրհեղեղէն վերջ Նոյան Տապարը լեռան զարնուեր ու վնասուեր է: Նահապետը փորձեր է Մարաթուկ ապաստանի, բայց լեռը իրեն ըսեր է.- «Անցիր գնա՛, Արարար բարձր ա քան գիս», ու տապանը դրկեր է դէպի Արարար: Իսկ այն ձորը, ուր կը հաւաքան թէ Նոյան Տապարը վնասուած

է, տարին տասնեկու ամիս ծինը չի հալիւր եւ այն օրէն մինչեւ այսօր կը յիշուի «Տապանակ» անունով:

Այսպէս խօսելով, պատմելով կը հասնինք Շէս Պագիթ, ուր ուխտաւորներէն մնացած սափորներու կտորներ, մոմերու մնացորդներու կողքին կը թռչկոյն զարկածճիւղներ, բոլորիս ուրախութիւն պատճառելով: Կը պարմեմ որ հոս ուխտի կու գան ծննդաբերութիւն ըրած կիները:

Վերադարձին գիւղացի փողոց արածած ոչխարի եւ այծի հօտերուն կը հանդիպինք, կիներ անասուններուն կաթերը կը լոթն, իսկ Ասահիպ մայրիկ զանոս կը դիպէ, ըսելով. «Ինչպէս ալ ամէն մէկը իր կենդանին կրնայ ճանչնալ, մեծ վարպետութիւն կը պահանջէ»:

Ընթրիքէն վերջ ուխտագնացութեան պատրաստութիւնները կը սկսին: Պոլսէն յանձնուած մոմերը, ձաւարը եայլն կը հանեմ պա-

յուակէս, իրար կը խառնենք, մոմերուն կէտը եկեղեցւոյ մէջ, միւս կէտը լուսաւորութեան համար կը զարենք: Ես ալ քանի որ Ասահիպ մայրիկին մօտ պիտի մնամ, ուխտաւորներէն մէկուն կը յանձնեմ մոմերն ու այլեւայլ Սասունցիներու աղօթքի պատուէրները:

Գիշերուայ մութին դժուար է Մարաթուկ բարձրանալ, բայց ուխտի մոմավառութենէն վերջ, արեւի ծագման վկայելու համար գիշերուան ժամը երեքին Պէիչէթ պոռպով կ'արթնցնէ բոլորին, «Հայրէ՛, ժամանակը եկաւ արեւածագը չփախցնենք»: Ուխտի համար պատրաստուած սպիտակ գգեսներ կան շարերու մօտ, բայց գիշերուան այդ ժամուն ու ցուրտին ո՛վ ինչ գրնէ վրան կը հագուի ու կ'իյնայ ճամբայ:

Արեւուն ծագելով եայլայի եռուգերը կը սկսի: Ժամը վեցէն ի վեր ուրքի է Ասահիպ

մայրիկ, մեղուի պէս աշխարհող կիները կը դիպէ: Ուխտաւորները մէկիկ մէկիկ կը ժամանեն: Անին կը հասնի վերջապէս. «Սպասեցի որ բոլոր մոմերը մինչեւ վերջը վառին, աղօթեցինք, յետոյ արեւածագը դիպեցինք. բոլոր դժուարութեանց հանդէպ հոն ըլլալը շար աղուոր էր» կ'ըսէ, իսկ Արամ գագաթին դիպած տեսարանով հիացած կ'ըսէ. «Բոլոր շուրջի քաղաքները մէկ մէկ դիպեցի, գալ տարի նորէն պիտի գամ»:

Նախաճաշի սեղանը, որ գետինը պատրաստուած է, ըստ բաւականին ճոխ է անլի հարազատ կարագով, վրան կարագի մէջ այրուած կարմիր պղպեղ անցուած աղաւնով, տեղացիներուն «սիր» ըսած թարմ մածունի սերով, լոլիկով, ձիթապտուղով, թոնրի հացով եւ անմիջապէս կողքի անդունդէն, Մարաթուկի ծոցէն բխող Օթնակնի (Սասնայ հայերէնով եօթն ակն) սառի պէս ջրով պատրաստուած թէյով:

Նախաճաշէն վերջ ներկաներուն Ասահիպ մայրիկին ուղղուած հարցումներուն տարափը կը սկսի: Շրջանի պատմութեան, համալսարանի մէջ դասախօսելու ասպիճան տեղեակ Ասահիպ Տէր Մինասեան «Սասունի պատմութեան մինչեւ ԺԹ. դարը տեղեակ եմ» կ'ըսէ ու կը շարունակէ. «Իրականութեան մէջ մենք այսօր հոս, վերջինը 1914 թուին խաղաղութեան, եղբայրութեան եւ սիրոյ մէջ փոխուած Վարդավառի հարիւրամեակը փոխելու համար եկած ենք»:

Կէսօրուան մօտ գիւղէն մարդիկ կը սկսին գալ: Կը ներկայացնեն Հիքմէթ ապին, որ հայերէն երգեր ալ գիտէ. բայց ան մեզի անակնկալի կը բերէ երգելով «Կիլիկիայի ողբը», որ իր հօրմէն լսած ու սորված էր: Մուշէն մինչեւ Վան, Տիւրքալէքիւրէն մինչեւ Պիթիս եւ Սասուն տնկկլէժներուն 125 տարիէ ի վեր երգած երգը ներկայ կանանց այսօր անգամ աչքերը կը փամփակցնէ.-

«Ես դարիք հայու աղջիկ մըն եմ,
Իմ կրօնքիս գերին եմ,
Մեղեմս անգամ չեմ հրաժարի կրօնքես»:

Կիլոյի ողբերգները քայլերգի վերածող այդ շրջաններու մարդիկը բռնութեան դէմ անոր երգերով դիմադրելու ուժ ունեցեր, անոր ցաւը իրենց ցափն հետ խառնել, տարիներ տարիներ թէ՛ իրենց եւ թէ Կիլիկիայի համար լացել էին: Այդ պատճառաւ ալ Կիլիկիայը ոչ միայն Ասահիպ մայրիկին, այլ բոլոր փանջուածներուն մեծ մայրիկն էր:

Տէր Մինասեան եւ Թաշ ընտանիքները
ԼՈՒՍԵՆԿԱՐ՝ ՊԷՍԷ ԲԵՊԱԲ

ԾՈՎԻՆԱՐ ԼՈՔՄԱԿԵՕԶԵՆՆ
dzovinar1@rambler.ru

Օգոստոսի 2-ին Առև Պապաճանեանի համերգասրահում Ամենայն Հայոց Մայեաթրո Յովհաննէս Չէքիճեանի ներկայութեամբ «Լուսաւորիչ Դպրաց Դաս» երգչախումբը հանդէս եկաւ անմոռանալի համերգով, կազմակերպուած Սփիւքի նախարարութեան կողմից «Իմ Հայաստան» փառաբանի շրջանակներում: 8 փարի առաջ՝ 2006-ին, երբ Լուսաւորիչեանները առաջին անգամ այցելեցին Հայաստանը, հանդէս եկան միայն հոգետր երգերով, քանզի ելոյթ ունեցան Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ փաճարում:

Յակոբ Մամիկոնեան դիրիժորը

Աթոռների վրայ 4 էջանոց բուկետներ էին դրուած, որոնց շնորհիւ հանդիսականները ծանօթանում էին երգչախմբի գործունէութեան հետ, յայտագրի, սակայն երբ սկսեցին կարողալ երգչախմբի անդամների անուններն ու մակնանտները, ապա դժուարացան եւ մի հայաստանցի, գիտունի փեսքով բացարեց, թէ «Թուրքիայում հայերին սրիպում են փոխել հայկական ազգանունները», իսկ համերգը վարող երիտասարդ աղջիկը չափազանց դժուարութեամբ արարեց «Դպրաց Դաս» բառակապակցութիւնը. կարծում եմ նա բացարձակ անփեղեակ էր, թէ ինչ էին թաքցնում իրենց մէջ այդ բառերը:

Վերջապէս բեմ դուրս եկան թէնօրներն (6) ու պատերը (6), այնուհետք սօփրասօները (10) եւ ալթօները (11), դաշնամուրին մօտեցաւ Արեւ Պօգթաշը, իսկ խմբավարութիւնը սփանձնեց Յակոբ Մամիկոնեանը: Եւ սկսուեց 1,5 ժամուայ երանութիւնը: Դահլիճը ուղղակի յանձնուեց Լուսաւորիչեաններ-

րի երգեցողութեան հմայնքին: Երգը ունի իր հեղինակին, կարարողին եւ մեկնաբանողին ի դէմ դիրիժորի: Սակայն Մամիկոնեանը չէր մեկնաբանում, նա... սպասէր գրնեմ համապարասխան նկարագիրը: Մի թեւատր խօսք կայ, որ «ճարտարապետութիւնը դա քարացած երաժշտութիւն է», իսկ Ֆրանսիական ճարտարապետ Լէ Կորբիզիեն (Le Corbusier, 1887-1965) աւելացրել է. «ճարտարապետութիւնն ու երաժշտութիւնը թոյրեր են եւ մէկը, եւ միւսը ժամանակի եւ փարածութեան մէջ կերպում են համաչափութիւններ: Երկուսն էլ օժտուած են եւ նիւթական, եւ հոգետր յարկութիւններով. երաժշտութեան մէջ մենք գրնում ենք ճարտարապետութիւն, իսկ ճարտարապետութեան մէջ՝ երաժշտութիւն»: Ահա այդ ճարտարապետութիւնն էր կերպում երգերի, երգեցողութեան մէջ Յակոբ Մամիկոնեանը. նա ոչ թէ չափ էր փալիս, այլ կերպում էր ռիթմիկ կառոյցը՝ թեթեւ, ժամանակակից, գուրկ ծանրութիւնից, որի հիմքը ոչ ծայնի ուժգնութիւնն էր, ոչ էլ հնչերանգը, այլ հենց այդ ռիթմիկ պարկերը, որի մասին կարելի է ասել նոյնիսկ քնթոյշ, որքան էլ դա փարօրինակ չթուայ:

Ահա յայտագրի երգերը. Ազգային օրինեղ, Սուրբ Սուրբ, Հա կլոր, Հունձը, Վուշ վուշ, Նարո ճան, Մարալօ, Մեզ նոր արեւ ծագէ, Տեսնեմ Անիս ու մեռնեմ, Էրգուրմի շորոր, Չօն 1700 ամեակի, Օրինեղ... Մարալ Չաղըլչուպուրճուն չափազանց կիրթ մեներգեց Վ. Կոտոյեանի «Իմ Երեւան»-ը: «Մարալօ» երգը կրկնեցին, ինչպէս նաեւ Հ. Անասեանի «Ափ մը հող»-ը, որը մեներգեց Սերճան Կազէրօղլուն, բայց այդ երգը փարթեր իմաստ սրացաւ Յուլիս 28 Օգոստոս 2-ի լոյսի ներթոյ:

Ափ մը հող

Երգի մէջ ասում է «Ափ մը հող բերէր մայր Հայաստանէն, թրջուած հայու արցունքներով», սակայն այս ամառուայ օրերին, երբ մարդիկ մարահոգուած են, թէ որքեղ հանգարեան մեկնեն՝ Պոպրում, թէ Պուրկազ, Սպանիա, թէ Քոբուլեթի, մենք յայրնուեցինք մի իրողութեան մէջ, որքեղ «Իմ Հայաստան» ասումը բառացիօրէն վերածուեց ափ մը հողի, թրջուած արդէն ոչ միայն արցունքով, այլ հայ հերոսի սրբազան արինով:

Հնց այս օրերին դիվերսիաները (սահմանախախտումները) ահագնագեցին «սթաթուր թուոյ»ի աւարդի մասին: Վերջ գիւնադարին: Ղարաբաղ-Արարկէճանական շփման գծում, ինչպէս եւ Հայ-Արարկէճանական շփման գծում պարերազմ է սկսուել: Դեռեւս ոչ լայնածաւալ, այլ սահմանում ծաւալուող մարտերի փեսքով, որի արեն մի գիւնուոր նոյնիսկ անգէն վիճակում հերոսաբար ձեռնամարտի բռնուեց եւ յաղթեց հակառակորդներին, նրա անունն է Նորայր Քամալեան եւ նա պարգեւաբրուեց «Արիութեան մեդալ»ով:

Պաշտպանութեան նախարարութեան յայտարարութեան մէջ նշում է հակառակորդի գոհերի եւ վիրաւորների թիւը, կարծեմ 25 հոգի է գոհուել, սակայն հայերին չի հեքարթրքում, թէ ինչքան գոհ են փուել ազերիներ կոչուածները դիվերսիաների արդիւնքում, մեզ հեքարթրքում են մեր 5 գոհուած գիւնուորները. նրանց դէմքերը այսույեք մեզ հանգիստ չեն թողնի, նրանց չապրածը կը մամի մեր գուարթը նկրպումները, մեր խաղաղ երգն ու պարը, «Իմ Հայաստան» փառաբանը, քանզի Մեր Հայաստանը վրանգի փակ է եւ այսույեք մեզանից պահանջելու է միայն հե-

րոտութիւն, միայն անձնուրացում: Կամաւոր խմբեր-շոկարներ են ձեւաւորում ու մեկնում առաջին գիծ: Առաջին աշխարհամարտի 100 ամեակին կրկին գերպէրութիւնները փոքր ժողովուրդների ճակարագրերը խաղաքարք են դարձնում: Եթէ մեմ շանաճուկերը մեզ չխանգարեն, ազերիները երբեք մեզ չեն յաղթի, բայց երեւում է Ռուսաստանը պարտասարում է ինքը վճռել Ղարաբաղի ճակարագիրը, կանգնելով մեր եւ ազերիների միջեւ եւ յանձնելով մեր դիրքերը:

Յանրժութեան արծիւները

Ահա մեր նոր հերոսների անունները, որոնք պարգեւաբրուեցին յեքմահու.

Ջօրիկ Գէորգեան, զօրամասի աւագ լեյտենանք,

Ազար Ասոյեան, շարքային, Գոռ Գրիգորեան, լեյտենանք, Արարաք Խանոյեան, սերժանք, Սարգիս Մովսիսեան, կրպսեր սերժանք Յիշում էք 2014-ի Յունուարի 19-ին նա-հարակուած Արմեն Յովհաննիսեանին, որը մարտիւնցեղ ու արինաքամ եղաւ...: Նա գրել էր «Բացում եմ աչքերս ու նայում անարդար աշխարհին»: Կեանքը իրօք չափազանց անարդար է, երբ ծնողը յանձնում է հողդին իր որդուն, սակայն գիւնուորի համար հերոսական մահը ամենաարդար մահն է: Ազար Ասոյեանին մնացել էր ընդամենը 10 օր զօրացրուելուն, 5 օր առաջ էլ 20 փարին էր լրացել: Նա թողեց բանակի մասին հեքրեւալ գրառումը.

«Բանակ- ինչ հասարակ ու հեշտ թըւացող կեանք, բայց այս բառի մէջ այնքան իմաստ կայ, որ եթէ սկսեմ, այլեւ չեմ աւարտի: Այսքեղ շար բան եւ կորցնում, քիչ բան սովորում, բայց այդ քիչ սովորածը կշեռքի վրայ աւելի շար է կշռում, քան կորցրածը: Ծառայէք, լաւ բան է, բայց մեզ հակառակն է թում»:

ԼՈՒՅԻՔԱ ՏՈՒՏՈՒ

Գնալըցիներուն իսյանը

Անցած Կիրակի Գնալը բնակիչները վերջապէս իսյան բրին: Ուշ պիլէմ մնացին: Հա ըսած էի ամա աս պիսիբլէթ վարձելու չափազանցութիւնը օր մը կրոնիկ պէլա պիսիբլէթ տէյլիմ, թամ ըսածիս պէս ալ էղաւ: Ատ տուրէն կըողներէն մէկը, չէնք շնորհք կործածել պիլէմ չկիտնալէն վարձած պիսիբլէթով, Ֆիլախա պիսիբլէթ տէյլիմ, հօխուշն ի վար թեւերը պանալով ինքզինքը ձգեր է: Արդիւնքը ի՞նչ եղաւ. Հէլ-պէլթ քիւմ արկած: Խեղճ չօճորիկի մը զարնելով խուրտախաշ ըրաւ: Մախ-սըմը զօր հասցուցին Հիւանդանոց: Աս էղածն ալ վերջապէս կըղիւրը-նակներուն համբերութեան քարը ճաթեցուց:

Կիրակի առուտ փրօթկատօյի համար խկէլէին առկէլին հաւաքուելով, «օթլումա կլլէմի» ըսուած պանը բնեւու որդում տուին: Մէքախէս աչք մը նետեմ տէյլիմ էլայ կացի: Կէնճ, կիտիյար էփաղէկ մարդ, փանքարթիներ պանալով հրապարակը հաւաքուեցան. նստեցան, էլան, խօրաթիւնի ամա շիտակը յուսախաբ էղաւ: Կըղիլին պիւթիւն ժողովուրդը օթլալըին էր: Հոն կոնուողները բնակչութեան մէկ բաւորը պիլէմ չէին: Ո՞ր էին չկենցած զանգատողները: Կիրակի օրով ատ սաաթիին Հոն կալու իւշէնմի՞նչ էղան, չէ նէ տահա կարեւոր կործեմ ունէին տէ ասանկ պանի մը ժամանակ չկըցան տրամադրել: Մովէն, թէքնէյի սէֆալէն, մանդալի պատրաստութեան ֆէտաբեքարութիւն մի չկըցան ընել: Խնք հասնելիք պան չէ եանի... խօրաթիւն իքէն լեզուները փապուշ փապուշ, սըրան կիրարկելու գայ նէ մարդ չեւ տեսնար օթլալըին: Աս իւրտար պանի մը համար պիլէմ ծառք ծառք չկըցաք տալ:

Մէկ կողմէն ալ, աս պղտիկ շարժումը հիւ չէ նէ սկիւր մը կ'ըլլայ տէ, պէլթիմ կըղիլին տէր էլլալու համար, պաներ մը բնել կը պաշլայէք տէյլիմ միսիթարուիմ կոր: Առաջինն էր, լըլութիւնը չկըցաք բմբունել: Նա-յեցէք էղէր քիւմ խնքերնիկ կրոնիկ չհաւաքէք տէ պաներ մը չընէք նէ, մօտ աստեւէն տուք ձեր կըղիլին մէջ օտար պիսիբլէթ:

Հա չեմ ըսեր կոր քիւմ. կըղիլները կըղիլաբնակներուն են: Օղէն, ջուրէն, գեղեցկութեան օգտուելը ամէն մարդու արգար իրաւունքն է ամա. Էտէպով. թէրպիլէյով, սալըլով, անանկ չէ՞...:

Իշտէ աս պաները տեղաւորուին տէյլիմ ամէն ոք ծառք ծառք թող տայ, պիւսպիլթիւն ուշ չմանացած շարժման թող անցնի կ'ըսեմ կոր:

Սերաստահայերուն լիուլի Հայաստանի շրջապոյտը

ԳԱՐԻՆ ՊԱԼ
karinbal89@gmail.com

Երբ փարի առաջ հիմնում Սերաստահայոց Հայրենակական միութեան վերջին երկու փարուան պոյոյները ուղուած էին դէպի իրենց բնօրրանը՝ Սերաստիա եւ շրջակայքը: Այս փարի սակայն, հակառակ որ Ռամազանի պահեցողութեան օրերուն կը հանդիպէր, միութիւնը

103 հոգիւնց խումբով մը 27 Յուլիս Կիրակի գիշերուան թիչքով ուղեւորուեցաւ Երեւան: Մեծամասնութիւնը առաջին անգամ Հայաստան այցելող խումբին մէջ բացի պոյսաբնակ սերաստացիներէ, Սերաստիայէն, Ամերիկայէն, Ֆրանսայէն, Գերմանիայէն անգամ մասնակցողներ կային: Երեւանի մեր առաջին այցելավայրը եղաւ Գառնի գիւղը եւ իր վերաշին-ւած մեհեանը: Նախկին պոյսահայ Տիրան Լոր-

մակեօգեանի առաջնորդութեամբ, ապա եղանք Գեղարդ վիմափոր փաճարներու գրնում վայրը: Սերաստահայոց Միութեան արենապետ՝ Սեպուհ Բոչքա, երեկոյեան ընթրիքէն առաջ խօսք առնելով յիշեց 2012 թուին մեզմէ անդարձ բաժնուող Փայէլ Կիլիլիսիէն, որուն հաւանաբար հոգին կը խայտար ի փես իր չկըցած մասնակցած պոյոյներուն, մանաւանդ այս վերջինին:

Շրջապոյտը շարունակուեցաւ Հայաստանի ու Երեւանի նշանատր այցելավայրերով, բացի բազում եկեղեցիներէ, այցելեցինք նաեւ՝ Սուրբ Էջմիածին, Մայր Հայաստանի յուշարձան, Մաշտոցեան Մարտնադարան, Պարմուքեան թանգարան, Սեւանայ լիճ, Տիլիճան եւ Հաղարծինի վանք, Կոմիտասի անուան պանթէոն, Խոր Վիրապ, Նորավանք եւ այլ բազում վայրեր:

ԱԿՕՍ

«Լուսաւորիչ» կրկին Հայաստան այցելեց

Լուսաորիչ երգչախումբը իր 85-ամեակին Լառթիւ կազմակերպած գործունէութիւններուն կարելի է ամենաիմաստաւիցը իրականացուց։

2006-2008 թուկաններուն Հայաստանի մէջ կայացող «Մէկ Ազգ, Մէկ Մշակոյթ» փառափօնին մասնակցող երգչախումբը, պաշտօնական հրաւերով Հայաստան մեկնող առաջին պոլսահայ երգչախումբը եղած էր։

Երգչախումբը այս փարուան Մայիսի վերջաւորութեան Սփիւռքի Նախարարութենէն «Իմ Հայաստան» փառափօնին մասնակցելու համար կրկին հրաւեր մը ստացաւ։ Երկու ամսուան պէս շարկարճ ժամանակաշրջանի մը մէջ պարուաստուող երգչախումբի 35 անդամները 27 Յուլիս Կիրակի Հայաստան մեկնեցան։ Խումբը աւելի բազմացաւ իրենց ընտանիքէն կարգ մը անդամներու ալ մասնակցութեամբ եւ հասաւ 55 հոգիի։ Պաշտօնական եւ զբօսաշրջական այցերէն ու փորձերէն վերջ 31 Յուլիս Հինգշաբթի օր պերական հեռուադաւիթ Հ1-ի «Առաւօր Լուսոյ» անուն ծրագրին հիւրը եղող Լուսաւորիչի վարիչը Յակոբ Մամիկոնեան երգչախումբի ծրագիրներուն մասին փեղեկութիւններ փուաւ։

1 Օգոստոս Ուրբաթ, փառափօնի բացման օրը բոլոր երգչախումբերը Արամ Խաչատուրեան Համերգասրահին մէջ

երաժշտապետ Յովհաննէս Չէքիճեանի ղեկավարութեամբ երգեցին Արա Գեորգեանի «Կանք ու կը լինենք» անուն յօրինումը։

Հերտեալ օրը, Լուսաւորիչ երգչախումբի պատմութեան մէջ ոսկէ փառերով փորագրուած օր մը եղաւ։ Առեօ Պապճանեան համերգասրահին մէջ 300 հոգիի առջեւ բեմ բարձրացող երգչախումբին դաշնամուրով ընկերակցեցաւ Կոմիտասի Անուան Երաժշտանոցի դաշնամուրի մասթըրի աշակերտ Արեւ Պօգթաշ Թովմասեան։ Երգացանկին մէջ կային Կոմիտաս, Եկմալեան, Սիւնի, Կանաչեան, Կոթոյեան, Անասեան, Մէլ-խանէճեան, Թօշիկեան, Մանասեան, Ալթունեանի նման անուանի երաժիշտներու յօրինումները։

Լէւա Էլմաօղլուի, Շանթ Չաքմաքճրի եւ Սէրճան Կազէրօղլուի մեներգները ծափողշոյններով կրկնուեցան։ Համերգը վերջ գրաւ Ռ. Ալթունեանին «Օրիներգ»ով։

Սփիւռքի Նախարարութեան կողմէ Սերժ Սրաբիոնեանի ձեռամբ Երգչախումբին եւ ղեկավարին ոսկէ մետալլ նուիրուեցաւ, իսկ Փառաքեանի գլխաւոր վարիչ Սամուէլ Հարոյեան հաւաստագիր մը յանձնեց Յակոբ Մամիկոնեանին։

3 Օգոստոս Կիրակի օր Ս. Էջմիածին Մայր Տաճար այցելող խումբը, նոյն օր ուշ գիշերին Իսթանպուլ վերադարձաւ։

ԱՐՏՕՆԱՏԷՐ՝ AGOS YAYINCILIK BASIM HİZMETLERİ SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
անունով՝ Բահիլ Տինք, ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ Հրանդ Տինք, ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ՎԱՐԻՉ՝ Ռուպեր Զոփթաշ, ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԽՄԲԱԳԻՐ՝ Ֆերիտ Պալանճար, ՀԱՍՅԷ՝ Հալաքեարկազի Պողոբայ, Սէպաթ Ափթ. 74, յարկաբաժին 1 Օսմանպէշ, Իսթանպուլ։
Հեռաձայն՝ 0212 296 23 64 - 0212 231 56 94
Ֆաքս. 0212 247 55 19
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ Տինիա Սիւփեր Վէպ Օֆսէթ Ա.Շ.
«Կուպու Տինիա Պասքմէլի» 100.
Ելլ Մահալլեի, Պաղճըլար-Իսթանպուլ։
Հեռաձայն՝ 0212 629 08 08
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ՝ Թուրքիա՝ 6 ամսուան 90 ԹԼ. փարեկան 175 ԹԼ. Ելրուպա՝ 6 ամսուան 95 Ելրօ, փարեկան՝ 180 Ելրօ, Ամերիկա եւ Գանալրա՝ 6 ամսուան 130 Տոլար, փարեկան 250 Տոլար, Աստրալիա՝ 6 ամսուան 150 Տոլար, փարեկան 275 Տոլար։
www.agos.com.tr - agos@agos.com.tr

Սարէն ձորէն

ՍԱՐԳԻՍ ՍԵՐՈՎԱՐԵԱՆ

sseropyan@agos.com.tr

Մեր նախորդ գրութեամբ փուած էինք երաժիշտ, րեսաբան, մանկավարժ ու րպագրիչ Եղիա Տսփեսանի դիմանդկարը, որ Համիտեան շրջանին հայերէն երգարան մը հրափարական ըլլալուն յանցանքով բանտարկութեան դատապարտուած ու բանտին մէջ ալ մահացած էր։

Մինչ այդ՝ նախորդ յօդուածի րարողութենէն դուրս մնացած մանր-մունր, այլ խօսքով սարէն ձորէն նիւթեր կառչեցան մարիս, որոնք ուզեցի բաժնել ընթերցողներուս հետ։

Թէողիկն ու Ամնուն Տարեցոյցերուն վերահրափարակութիւնը

Կը յիշեմ, որ հաւաքածոյէս պակտող Թէողիկի 1929 վերջին հապորը ճարելու համար դիմած էի Փարիզի «Յառաջ» թերթի, այն օրերու բազմամեայ Տիրուիի՝ Արփիկ Միսաբեանին։ Ան խոստովանած էր որ ինք անգամ չունի «քոմիւլէթ»ը, ու զիս երջանիկ մարդ համարած էր 1907-1926 ամբողջականը ունենալուս համար։ Տարիներ վերջ սակայն, Յակոբ Այվազի գրադարանէն ճարելով վերջին հապորը, ֆօթօքոփիի դրութեամբ լրացուցած էինք մեր հաւաքածոն։

Մեծ ուրախութեամբ դիմաւորած էինք, երբ Կիպլէկեան հիմնադրամի յարկացումով Հալէպի մէջ սկսած էին վերահրափարակել Թէողիկները։ Քանիցս դիմած էինք, որ մեզի (Ալօսիս կամ անձիս) ալ դրկեն փոխան վճարումի, թէ մեր բարեկամներուն յանձնելու, եւ թէ փափաքողներուն վաճառելու համար, բայց մեր դիմումները մնացած էին անպատասխան, որով մինչեւ 1924 փարուայ (25-րդ) թիւը մենք ճարած էինք Միջին Արեւելքի գրաքոմիտեռէն՝ մէկիկ մէկիկ։

Յաւօր Հալէպ րակնուվրայ ըլլալով կիսաք մնաց այդ հրափարակութիւնն ալ։ Կը մաղթեմք որ պայմաններ կը ստեղծուին եւ Պէլքուրթ կամ Հալէպ աւարքին կը հասցուի տոյն հրափարակութիւնը։

Տնքեսեանին յուշած

Տնքես Հայրիկները

«1834-ին Օրթագիւղ ծնած Եղիա Տսփեսեանի հայրը՝ դպրոցին րնպեսն էր. աքկէ ծնունդ առած է իր մականունը»։ Այդպէս կը սկսէր կենսագրութիւնը։ Բայց հարցման նշան մը զիս դիմել րուաւ բառարաններու, որպէսզի ջըլլայ որ հայրը վարժարանի մարակարարող անձ ըլ ըլլայ, ու մենք զայն ծանօթացնէինք որպէս պարզ րնպես հայրիկ մը։

Ապա մարիս մէջ կազմուեցան ուսանողութեան րարիներուս րնպես հայրիկներու դիմանկարներ, ինչպէս օրինակ

Էսաեանի Զարեհ Աղբարն ու Արմենակ Աղբարը. պարկառելի ու յարգարժան մարդիկ, որոնց հետ յոգնակի կը խօսէին մինչեւ իսկ ուսուցիչ-ուսուցիչները։

Բայց ես պարփոմ գժել այլ րնպես հայրիկի մը՝ Պարոն Շահիին դիմանկարը։ Ֆէրիզիւղի Մերամէթճեան վարժարանի մէջ Պր. Կոստանեանի րնօրէնութեան շրջանին այդ պաշտօնը փրուած էր իրեն։ Այնքան շուքը ծանր մարդ մըն էր Պարոն Շահիին, որ ձեռքը միշտ ցպիկով մը, զոր երբեք չէր գործածած, կը շրջէր դպրոցին նրբանցքներուն մէջ։ Իր պարկառելի կեցուածքը կը բաւէր, որ ամենէն աղմկարար աշակերտներն անգամ իսկոյն լռէին իր ձօքէն անցնելու ժամանակ։ Պր. Կոստանեան այդքան հեղինակութիւն չունէր աշակերտութեան վրայ, որքան՝ Պր. Շահիինը։

Արձակման ժամանակ, երբ աշակերտները սանձարձակ կը խուժէին դպրոցէն դուրս, դրան առջեւ նկաքելով կռնակը վարժարանին կողմը, ձեռքին ցպիկով կանգնած Պր. Շահիինը, աղմուկը կը դադրեցնէին եւ լուռ ու մունջ կ'անցնէին քովէն, առանց մոռնալալու հրաժէշտ րալը.

- Մնաք բարով Պարոն Շահին։

- Երթաք բարով րդաք, կը կրկնէր անխափր բոլորին, եւ անտք լռիկ-մնչիկ կը հեռանային՝ մինչեւ Պր. Շահիինի ալ իրենց չգրենալիք մէկ րեղը...

Ուսուցիչներն անգամ Պարոն Տսօրէն կը կանչէին Շահին Մուրաքեանին։

Բայց եկէք մենք եք երթանք մինչեւ 1950-ական րարիներ, երբ ես գինտրական պարքարկանութեան համար մօք րարի ու կէս պաշտօնավարած էի Սեբաստիոյ Ելլլլրզէլի, րեղացիներու անուանումով՝ Ենիխան գաւառակին մէջ։ 20-22 րուն հայ կը բնակէր այն րարիներուն Ենիխան։ Դերձակ, երկաթագործ, հացագործ էին անոնց րդամարդիկը, բայց ամենէն կարեւոր ու յիշարժանը Պալ ազգանունով չորս եղբայրներուն արիեստըն էր։ Անոնցմէ երեքը՝ Աղապապ ուստան, Գառնիկ ուստան եւ Արթին ուստան ջաղացպան էին, եւ թէ շրջանի ամենավարահելի ջաղացպանները, որոնց իրենց ցորենը աղալ րալու համար հերթը կը մքսէին Ենիխանի մշակները։ Անոնց մէկ եղբայրն էր. Մանուկ Էմմի (օրեղբայր), որ Տէլի Պալ կը կոչուէր րեղացիներէն, մեքաղի հաւքեր կը բանեցնէր, քրոմ կը հանէր ու վաճառէր։

Բայց մենք վերադառնանք մեր Պարոն Շահիինին, գիւղի անունով Շահին ուստային։ Հոն սորվեցայ որ հայերուն, այսինքն ոչ իսլամներուն կը կանչեն «ուստա» ածականով։

Նպարավաճառ էր Շահին ուստան, միաժամանակ «150 կպոր գիւղին աքամ-

նաքոյժը»։ Նպարավաճառի խանութին մէջ գիւղացիներուն ակռաները կը բուժէր, կը քաշէր, դեղ կու րար, որ ցաւը դադրի։

Աղջիկները ամուսնացուցած էր, միակ րդայ մը ունէին եւ երեք հոգի էին իրենց փոքր բնակարանին մէջ, ուր շար ճաշը կերած եմ իր կողակիցին (Նունիկ կ'ըսէր անոր) եւ Մուրաք որդիին աղբարիկութիւն ըրած։ Գիշերը չէր դրկեր զիս իմ պաշտօնիս, որ կէս ժամ մազցելիք բուրի մը վրայ էր։ Ջոյգ րեղան (անկողին) կը փռէր Նունիկը, կը պառկեցնէր եւ վրաս կը ծածկէր, որ չմսիմ։

Մինչ այդ, գիշերները ռաքիօն կը բանար Շահին Էմմին, Երեսաը կը քաշէր։ «...ուշադրութիւն, Երեսան է խօսում, դուք մեզ կարող էք լսել ամէն օր, 346 ամբողջ 4 րասնորդական մեթալիքով» ու կը սկսէր «Սովետական ազաք աշխարհ» քայլերգը. Շահին Էմմին ուքրի կ'ըլլէր անպայման, գինտրական քայլերով կը քալէր սենեակին մէջ...

Շահին Էմմին, Աղապապ ուստան, Մանուկ ուստան, Փալապէն Գառնիկ ամճան, Արթինը, Երուանդը եւ Մուրաքը 70-ականներուն կէսին ամէն ինչ թողլով հեռանալ ստիպուեցան իրենց պապենական օճախ Ենիխանէն. գիւրէք ինչու. որովհետրեւ Կիարոսի մէջ յոյներ թուրք ընտանիք մը խողխողած էին իր րան մէջ եւ այդ քստմալի արարքին արինկուայ նկարները րարածուած էին մամուլի միջոցաւ։ Սկսած էին երկրի բոլոր քաղաքներուն եւ գիւղաքաղաքներուն մէջ հակալոյն հսկայական ցոյցեր՝ «Կամ բաժանում կամ մահ» լոզունգով։ Ապա փոխուեցաւ կարգախօսը «Կիարուսը թուրք է, թուրք պիտի մնայ»։ Յոյցերը շարունակուեցան յոյներու դէմ։ Շնճեցին փեքրեցին, սպաննեցին։ Իսկ յոյն չապրած րեղերը՝ ծեծը կերան հայերը...։

Աղապապը ծեծողները ցորենը աղացած մարդիկն էին, Շահիինը կը խոշրանգուէր ակռաները դարմանաձներուն կողմէ։ Երուանդին յարձակողները հագուսք կարած մարդիկն էին...։

Եւ Ենիխան հայաթափ եղաւ անգամ մը եւս. հիմա միակ փուռ մը կայ, որ շաբաթը 1-2 անգամ հաց կը թխէ։ Իսկ Շահին Էմմին, այն երանելի օրերուն ինծի հարց կու րար։ «Մարգիս, ճիշիլ քուլիպին մէջ ինծի գործ մը կու րա՛ն։ Վարպետ կ'ըլլամ, կազոզ կու րամ, չայ կը դնեմ հայ մարզիկներուն։ Ակումբին մաքրութիւնը կ'ընեմ...»։

Ճիշիլ քուլիպը չէ, բայց Ֆէրիզիւղի վարժարանը րնպեսութեան գործ գրաւ Շահին Մուրաքը. հայ րդոց վրակեցուն եղաւ, անոնց՝ Պարոն Տսօրէնը...

Անոնք չկան այլեւս. բայց իրենց արդար յիշաքակը միշտ օրիութեամբ պիտի յիշուի։

ԲԱՌԵՐՈՒ ԽՈՐՀՐԴԱԴՈՐ ԱՇԽԱՐՀԸ

128

ՆՈՐԱՅՐ ՏՍՏՈՒՐԵԱՆ
ndaduryan@agbumhs.org

ԲԻՒՐԵՂ

Գոհարներու գունատ ու շլացնող րիեզերքին մէջ մէկը կը շողայ առանձին, անջաք միւսներէն. բիւրեղը։ Ան է ամենէն յստակը, ջինջն ու լուսեղէնը։ Բիւրեղը բանաստեղծներուն, երաժիշտներուն եւ նոյնիսկ մեր կաթողիկոսներուն ներշնչում րուած քար է։ Հայ գրականութիւնը հարուստ է այն սքեղճագործութիւններով, ուր «բիւրեղ»ը կը փայլի իր մաքուր պարզութեամբ։ Ահա «Երազ» երգ-բանաստեղծութիւնը, ուր Սմբատ Շահագիզին նուրբ բառերը, օրօրուելով Կոմիտաս Վարդապետին մշակած եղանակին հետ, կը բիւրեղացնեն «Մօր կարօք»ի գաղափարը.

«Նա յստակ էր, որպէս բիւրեղ»,
«Այն երազ էր ցնորամիտ»։

Իսկ Աւետիք Իսահակեանին համար «բիւրեղ»ը լաւագոյն միջոցը կ'ըլլայ անարար բնակար մը նկարագրելու համար, ինչպէս՝ Պինկէլը։

«Բիւրեղ լճից ցօղն է ելնում»

«Ծիածանի ժպիտով.»

...

«Ա՛խ, երնէ՛կ քո մաքաղ կեանքին,»

«Որ պիտ ծաղկի Պինկէլօլում։»

Թե՛ որպէս բառ, եւ թե՛ որպէս քար, բիւրեղը ունի հարուստ -ու աշխարհագրականօրէն հեռաւոր- պատմութիւն։ Սրուգաբանական բարեմասնութիւններէն առաջ, նախ ծանօթանանք քարին։

«Բիւրեղ»ը (սաեւ՝ ապակի սառնարեանակ, վանակն, կամ ակն վանի) հանքանիւթ մըն է, որուն բաղադրիչն է «բէրիլիում ալիմնիիում կիկլոսիկկար»։ Բիւրեղին րարքաբանական արքայայտութիւնն է Be3Al2(SiO3)6։ Ջուր բիւրեղը անգոյն է, սակայն շար անգամ ան երանգաւորուած կ'ըլլայ ու կ'առնէ կանաչ, դեղին, կարմիր կամ կապոյտ գոյն։ Բիւրեղը ունի հնդկական ծագում։ Հարաւային Հնդկաստանի Վէլուր քաղաքը կ'ընդունուի, որպէս հին աշխարհի մէջ բիւրեղի արքադրման ու մշակման կեդրոնը։ Պալի լեզուին մէջ այս քարը կը կոչուէր «veluriya», այսինքն՝ Վելուրէն եկած (Սանսկրիտ՝ vaidurya)։ Նշել կ'արժէ, թէ Վէլուր կը նշանակէ «Սպիտակ Քաղաք»։ «վել»՝ սպիտակ, «ուր»՝ քաղաք։ Հին աշխարհը ունէր «Բիւրեղի Ճամբայ», ինչպէս կար «Մերաքսի Ճամբայ»։ Բիւրեղը Հնդկաստնէն կ'արքաժուէր Պարսկաստան, Յու-

նաստան եւ Հռոմ։ Յոյները քարը կոչեցին «վիրիլլոս»։ Պարսկաստանի մէջ եւ արաբական երկիրներու մէջ ան «բիլլոր» եւ «բուլուր» էր, իսկ Հռոմի մէջ՝ «բերիլլոս»։ Լատինածին լեզուներու մէջ բառը մնացած է գրեթէ անփոփոխ. berille, berilo, beryl, beryl։ Գերմանացիները ունին brille բառը, որ կսնցը է, իսկ «շողշողուն» կը նշանակեն անգլիացիներուն brillant եւ ֆրանսացիներու brillant բառերը : Պաքմութիւնը կը յիշէ, թէ կայսր Ներոնը կը գործածէր կանանչ բիւրեղէ շինուած ակնոց։ Իսկ քրիստոնէական շրջանին բիւրեղը դարձաւ անարաքութեան խորհրդանշանը։ Յովհաննու Յայրնութեան մէջ (ԻԼ., 20) գրուած է, թէ Երկնային Երուսաղէմի պարիսպին րասներկու հիմները պարուական քարերով զարդարուած պիտի ըլլան, ութերորդը՝ բիւրեղով։

Հագոյն բառարաններու մէջ «բիւրեղ»ի համար կը գտնենք հետեւեալ բացաքրութիւնը. «Ակն ինչ պարուական, որոյ լան առ հնդիկս՝ է կապուտակ ծովագոյն կամ երկնագոյն, եւ յեք նորա դեղնագոյն՝ խառն ընդ երակս ոսկւոյ»։ «Բիւրեղ»ը յունարէնէն փոխառութիւն է. մեր հին մատենագրութեան մէջ ունեցած ենք

Յայ ժողովուրդի թշնամիները կռուի դաշտի վրայ բիւրեղի պէս յստակ կ'երեւին, բայց դիւսնագիտական սեղանի շուրջ ո՛րն է թշնամին, չես կրնար տեսնել։

«բիւրեղաման», «բիւրեղաքեր», «ոսկեբիւրեղ» բառերը։

«Բիւրեղ» կը գործածենք նաեւ փոխաբերական իմաստով՝ արքայապետի ու համար մաքուր, անաղաքր միւրեքը։ Ահա Արամ Ա. Կաթողիկոսի ողջոյնի մէկ խօսքէն (2011, Պիքֆայա)՝ երկու մէջբերումներ՝ արքա-

սանուած արեւմտահայերէնին նուիրուած կրթական համագումարի մը ընթացքին. «...մեր ազգին ինքնութիւնը բիւրեղ պահել ազգերու ընտանիքին մէջ», «Հաւաքուած ենք միասնաբար որոնելու արեւմտահայերէնը բիւրեղացնելու ու անոր գործածութիւնը րարածնելու ազգու միջոցները»։